YHDENVERTAISUUS
VALTUUTETTU
DISKRIMINERINGSOMBUDSMANNEN
NON-DISCRIMINATION OMBUDSMAN
OVTTAVEARDÁSAŠVUOĐAÁITTARDEADDJI

19.11.2021 VVTDno-2021-1459

Eduskunnan lakivaliokunta
HE 172/2021 vp, LA 39/2019 vp

Pakottamalla solmitun avioliiton kumoaminen

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä hallituksen esitystä pakottamalla solmitun avioliiton kumoamisesta Istanbulin sopimuksen mukaisten velvoitteiden mukaisesti. Kansallisena ihmiskaupparaportoijana toimiva yhdenvertaisuusvaltuutettu kiittää mahdollisuudesta tulla kuulluksi asiassa.

Pakottamalla solmitut avioliitot ovat toistaiseksi olleet useimpien viranomaisten toiminnassa marginaalinen ilmiö. Tästä poikkeuksena on Maahanmuuttovirasto, sillä pakkoavioliitto on monissa tapauksissa peruste hakea kansainvälistä suojelua. Asiantuntijatietoa pakkoavioliiton uhrien tilanteista ja käytännön tarpeista löytyy uhreja auttavilta ja heidän asemansa vahvistamiseen perehtyneiltä järjestöiltä. Valtuutettu pitää tärkeänä näiden konkreettisiin tarpeisiin pohjaavien näkemysten huomioimista lainsäädännön valmistelussa.

Hallituksen esitys laiksi avioliittolain muuttamisesta

Hallituksen esityksen mukaan pakottamalla solmittu avioliitto voitaisiin kumota. Avioliiton mitätöintiä ei ole esitetty vaihtoehdoksi kumoamisen rinnalle, mm. todennäköisesti negatiivisempien perheoikeudellisten seurausten vuoksi. Avioliittoon pakotettujen henkilöiden kanssa työskentelevät järjestöt ovat pitäneet esillä, että mitätöinnin tulisi olla vaihtoehto kumoamisen rinnalla. Perusteena on esimerkiksi se, että avioliittoon pakotettu ei aina ole taloudellisesti heikompi osapuoli ja mitätöinti voisi näissä tilanteissa suojata uhrin oikeuksia paremmin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä seurata käytäntöä ja tarvittaessa arvioida, tuleeko pakkoavioliiton uhrien suojaa täydentää mahdollisuudella avioliiton mitätöintiin kumoamisen lisäksi.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää hyvänä lausuntopalautteen pohjalta tehtyä muutosta kumoamisen hakemisen määräajan poistosta sekä avioliiton kumoamista koskevan 27 a §:n perustelujen täsmennystä.

Hallituksen esityksen mukaan hakijan on avioliiton kumoamista koskevassa asiassa esitettävä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n mukaisesti uskottava näyttö avioliittoon pakottamisesta. Esityksessä tuodaan esille vaikeuksia näytön saamisessa, kuten läheisten haluttomuus todistaa ja pakottamisen hienovaraisuus. Kuten aiemmassa lausunnossaan, yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että näyttökynnystä ja riittävää näyttöä tulee kuvata esityksessä tarkemmin. Nyt valmisteltavissa olevan lainsäädännön on oltava käytännössä sovellettavissa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että avioliiton kumoamiseen liittyvä prosessi on mahdollisimman selkeä uhrin kannalta. Tältä osin on positiivista, että asian käsittelystä tuomioistuimessa ei peritä hakemusmaksua. Käytännössä asian viemisessä tuomioistuimen käsiteltäväksi on oikeudellisen asiantuntijan apu välttämätöntä. Lisäksi jo ennen sitä aiemmin uhrilla on usein korostunut tarve oikeudelliselle neuvonnalle hänen vaihtoehdoistaan ja niiden seurauksista. Valtuutettu katsoo, että pakkoavioliiton kumoamista hakevan henkilön tulisi saada maksutonta oikeusapua.

Lapsen etu ja alaikäisenä solmittujen avioliittojen tunnustaminen

Hallituksen esityksellä on monia vaikutuksia lapsen edun toteutumiseen ja lapsen etu on pyritty huomioimaan monissa kohdin, mikä on myönteistä. Kumoamisella on arvioitu olevan lapsen aseman ja edun kannalta suotuisampia vaikutuksia kuin mitätöimisellä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä tiukentaa lainsäädäntöä alaikäisenä solmittujen avioliittojen tunnustamista koskien. Tapauskohtaisen harkinnan on aina oltava lapsen edun mukaista. Lapsiasiavaltuutetun tavoin yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että alle 16-vuotiaana solmittuja avioliittoja ei tulisi tunnustaa lainkaan.

Pakkoavioliiton rangaistavuutta koskeva sääntely

Pakkoavioliiton rangaistavuutta koskevan sääntelyn täsmentämistarvetta arvioidaan oikeusministeriössä erikseen. Asiasta on tehty lakialoite LA 39/2019 vp.

Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (jäljempänä Istanbulin sopimus, Sops 53/2015) astui Suomessa voimaan 1.8.2015. Sopimus edellyttää, että pakkoavioliitto on kriminalisoitu. Sopimusta ratifioitaessa Suomessa katsottiin rikoslaissa olevien ihmiskaupan ja pakottamisen tunnusmerkistöjen riittävän siihen, että pakkoavioliittoon pystytään puuttumaan

rikosoikeudellisesti. On kuitenkin vaikuttanut siltä, että nykylainsäädännön soveltaminen on haasteellista.

Pakottaminen on asianomistajarikos ja pakkoavioliiton uhrien kynnys käynnistää rikosprosessi läheistään vastaan on usein korkea. Ihmiskaupan tunnusmerkistö puolestaan ei mm. kata kaikkia pakkoavioliittotilanteita. Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa valvova Grevio on huomauttanut asiasta Suomea (GREVIO/Inf(2019)9).

Pakkoavioliitoista ei ole juuri oikeuskäytäntöä. Yhdenvertaisuusvaltuutetun havaintojen mukaan vaikuttaa siltä, että yksittäistapauksessa voi olla haasteellista sovittaa laajempaa pakkoavioliittoilmiötä ihmiskaupan tunnusmerkistöön. Vaikuttaa, että pakkoavioliiton uhrit eivät aina saa rikosoikeusjärjestelmän suojaa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä pakkoavioliittojen erilliskriminalisoinnin selvittämistä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu Kristina Stenman

Ylitarkastaja Anni Valovirta